

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПРАВОВИХ ТА ПОЛІТИКО-КОН'ЮНКТУРНИХ ФАКТОРІВ ПОЛІТИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

CHARACTERISTICS OF THE MAIN LEGAL AND POLITICAL-CONTINGENCY FACTORS OF POLITICAL CRIME IN UKRAINE

Орлов Ю.В., д.ю.н., доцент,
професор кафедри кримінального права і кримінології
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена кримінологічному аналізу основних правових та політико-кон'юнктурних факторів політичної злочинності в Україні. Обґрунтовується криміногенний характер невідповідності ціннісної основи правового імперативу у різних груп населення, державах. Наголошено на криміногенній ролі прогалін у регулюванні лобістської діяльності, кримінологічного супроводження правотворчого процесу, порядку формування виборчих списків партій, а також порядку верифікації, ідентифікації текстів законопроектів. Акцентовано увагу на криміногенності впливу організованих злочинних угруповань на політичний процес.

Ключові слова: політична злочинність, детермінація, правове регулювання, конфлікт, прогалина, кон'юнктура.

Статья посвящена криминалогическому анализу основных правовых и политико-конъюнктурных факторов политической преступности в Украине. Обосновывается криминалогический характер несоответствия ценностного базиса правового императива в разных группах населения, государствах. Отмечена криминалогическая роль пробелов в регулировании лоббистской деятельности, криминалогического сопровождения правотворческого процесса, порядка формирования избирательных списков партий, а также порядка верификации, идентификации текстов законопроектов. Акцентировано внимание на криминалогичности влияния организованных преступных группировок на политический процесс.

Ключевые слова: политическая преступность, детерминация, правовое регулирование, конфликт, пробел, конъюнктура.

The article is devoted to criminological analysis of legal and political-conjunctural factors of political crime in Ukraine. It substantiates principal elements of the mechanism of crimogenic determination triggered by: a) discrepancy between legal imperative and values in the sphere of public interest of a certain, conditionally considerable part of state population; b) discrepancy between value basis of legal imperative of one state and ideological principles of legal regulation of the other state. The article emphasizes criminogenic role of lacunas in regulation of lobbying, criminological support of law-making process, the procedure of the formation party electoral lists, as well as the procedure of verification, identification of texts of bill, put to a vote at the session of the Verkhovna Rada of Ukraine and texts of laws, signed by the Speaker of the parliament and sent for the signature of the President of Ukraine.

The article ascertains that character and intensity of political-conjunctural factors of political crime depend on a number of factors: a) existence of objective preconditions for destabilization of social-political situation (deterioration of economical, social, ecological problems etc.); b) quantity and financial potential of political opposition, their strategic and tactic objectives, orientation, links (economical, political) with foreign subjects – states, organizations, corporations etc.; c) the level of political and general culture of bureaucratic (including political and economical) elite, its links with organized criminal groups; d) the level of public political culture; e) the state of functional efficiency of law enforcement organs.

The article emphasizes criminogenic significance of the impact of organized criminal groups on political process. It ascertains that political-conjunctural and criminal-conjunctural correlation of state (in a certain historical period) and local elites has a substantive influence on the character, directions and forms of such impact. The article substantiates that the factors of establishing, nourishing of separatist movement are expedited by the tendencies of preserving or establishing (redistribution) of criminal impact on certain territories under the threat of its elimination in novel conditions or at list substantial change of its configuration in favour of other subjects.

Key words: political crime, determination, legal regulation, conflict, propaganda, conjuncture.

Політика, перебуваючи у діалектичній єдності з економікою, культурою, правом, нині є потужним генератором кримінальної активності як політичної, так і позаполітичної природи. З огляду на функціональне навантаження на політичні інститути в механізмі соціального управління, деструктивні ефекти їх дисфункцій (зокрема, й від політичної злочинності) поширюються на всі без винятку сфери суспільних відносин, продукуючи в них протиріччя, зокрема криміногенного характеру. Це ставить перед сучасною наукою низку завдань, серед яких одним з пріоритетних є розроблення теоретичних засад комплексного й системного зниження криміногенності політики, підвищення її кримінально-превентивних спроможностей. Цілком зрозуміло, що як перше, так і друге виявляє ґносеологічні залежності від знання про основні детермінанти політичної злочинності в Україні.

Різні складники політичної кримінології ставали предметом дослідження О.М. Бандурки, В.М. Бурлакова, Я.І. Гілінського, В.О. Глушкова, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, П.А. Кабанова, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, В.В. Лунєєва, О.С. Овчинського, А.Л. Сморгунова, А.М. Черниш, В.О. Шабаліна, В.І. Шакуна, Д.А. Шестакова та інших. Визнаючи суттєвий внесок названих науковців до розроблення вказаного напрямку наукового пошуку, слід все ж зауважити, що їхні роботи присвячені в основному дослідженню сутності й проявів

політичної злочинності, політичного злочину чи то окремих політичних факторів злочинності, особистості політичного злочинця, кримінологічної оцінки окремих політичних режимів, внутрішньосистемних стратегій протидії злочинності. Комплексних же напрацювань, які б стосувались характеристики окремих видових факторів політичної злочинності, й досі немає.

Метою статті є виявлення, опис та пояснення основних правових та політико-кон'юнктурних факторів політичної злочинності в Україні.

Прийнято вважати, що правова система суспільства далеко не завжди (а практично ніколи) є абсолютно безконфліктною. Базою виникнення протиріч є об'єктивна інертність позитивного права, а також неузгодженості між правовою, політичною, економічною, культурною підсистемами, традиціями та інноваціями, структурно-функціональними й інституційними їх компонентами. При цьому правова система, її позитивне правове ядро, зважаючи на забезпеченість механізмами державного примусу, відіграють вельми специфічну роль у процесі криміногенної детермінації, асоціюючись в одних випадках з чинниками легалізованого насильства, а в інших – з полем для зловживань, умовою прояву сваволі правоуповноважених суб'єктів. Під правовими факторами злочинності, таким чином, можна розуміти положення нормативно-правових актів та похідних від них правотворчих, правореалізаційних

й правозастосовних практик, які детермінують (здатні детермінувати) скоєння злочинів або ж блокують дію антикримінальних заходів, які застосовуються суспільством і державою.

Принагідно зауважимо, що самі по собі положення нормативно-правових актів, без екстраполяції їх дії на динамічні елементи механізму правового регулювання, є індиферентними стосовно процесів детермінації політичної злочинності, як і будь-якої іншої. Криміногенна властивість виявляється тоді і тільки тоді, коли виникає конфлікт у дії, коли правові приписи, можливості, заборони не забезпечують достатньої мірою сформовані соціальні запити, інтереси, інноваційні імпульси або традиції.

Суспільство як система, що самоорганізується, позбавляється від чужорідного їй елемента, в цьому разі – правового. При цьому скасування і внесення змін у відповідний нормативно-правовий акт зазвичай є кінцевим результатом процесу «неприжиття» останнього і не відображає реальної суті самого процесу розвитку і протікання конфлікту. Та й конфлікт реально відбувається не зі всіма членами суспільства, а лише з певною його часткою, причому таким чином, що це не завжди веде навіть до зміни відповідних положень нормативно-правового акта чи його скасування. Зрозуміло, що будь-який нормативно-правовий акт, прийнятий (виданий) із дотриманням відповідної юридичної процедури, є чинним і має виконуватись усіма, хто потрапляє в сферу його дії. Одним із варіантів вирішення конфлікту, за відсутності можливості змінити нормативно-правовий акт, є або ж пасивне невиконання нормативних приписів, або ж активне їх порушення. Як перше, так і друге є девіаціями, нерідко кримінальними.

Природа зумовленого правом політично значущого конфлікту може бути різною та мати в своїй основі:

а) невідповідність правового імперативу ціннісним установкам у сфері публічного інтересу певної, умовно значної частини населення держави;

б) невідповідність ціннісної основи правового імперативу однієї держави світоглядним засадам правового регулювання іншої. Так, зокрема, маємо змогу спостерігати перманентний конфлікт (що протікає радше на соціокультурному, позаполітично міжнародному рівні) між Україною та Республікою Польща з приводу прийняття 09.04.2015 року Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» [1] та, зокрема, визнання учасників Української повстанської армії (УПА) борцями за незалежність України. Член Інституту національної пам'яті Польщі професор Гжегож Мотика зазначив, що для українців УПА є частиною історичної ідентичності, тому фактом так званих антипольських чисток нехтують і заперечують. Незручність полягає в тому, що в законі видалений пункт про скоєння військових злочинів. Це означає, що статус ветерана отримали й винні у трагедії, що сталася на Волині. Таким чином їх виправдали [2]. Для значної частини польського населення ця обставина є неприйнятною. А тому цей конфлікт цілком може знайти свій вияв у розпалюванні міжнародної ворожнечі та пов'язаної з нею екстремістської діяльності, тероризмі;

в) прогалини у правовому регулюванні політичних відносин, що виявляються факторами криміналізації політики. Серед таких чинників у сучасних українських реаліях можна вказати передусім на відсутність Закону «Про регулювання лобістської діяльності». Лобізм завжди присутній у народжених практично всіх політично й економічно значущих рішеннях як на рівні уряду, президентського корпусу, так і на рівні законодавчої влади. Лобізм у широкому розумінні є системою цілеспрямованого впливу різноманітних груп на владні структури з метою задоволення своїх інтересів. В Україні, на відміну від інших країн, де «групи тиску» можуть відстоювати свої інтереси на підставі законів, які прямо або побічно застерігають їхні

права та обов'язки, лобі й досі залишаються поза законом. Відсутність гласності накладає на цю діяльність особливий відбиток – кримінальний, пов'язаний з різноманітними порушеннями та хабарництвом [3, с. 110].

Наведене підтверджується результатами соціологічного дослідження, проведеного Інститутом прикладних гуманітарних досліджень у рамках Канадсько-українського проекту сприяння доброчесності в Україні. Зокрема, зазначається, що загрозливого поширення набув так званий «корупційний лобізм», тобто такі технології лобіювання, що використовують підкуп чиновників та інші корупційні засоби. У міжнародних антикорупційних актах звертається увага на необхідність «розрізнення лобізму як однієї з політичних технологій у демократичному суспільстві та «корупційного лобізму», який базується на деформаціях демократичних інститутів» [4]. Дослідники Світового банку для визначення цього явища користуються поняттям «захоплення держави» (State Capture) і вважають його більш суспільно небезпечним, ніж намагання чиновників за допомогою корупційних дій контролювати ті чи інші сфери. Тому зайвим буде, напевно, наводити додаткові аргументи щодо криміногенної небезпечності тіншового лобізму.

Окремо зауважимо на криміногенній ролі прогалин у правовому регулюванні наукового кримінологічного супроводження правотворчого процесу. Йдеться про відсутність законодавчої бази для розвитку інституту кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проектів. У вузькому значенні остання може розумітися як спеціальне, здійснюване на основі науково обґрунтованої методики кримінологічне дослідження нормативно-правових актів і їх проектів, спрямоване на виявлення, усунення або мінімізацію впливу таких їх положень, що детермінують або ж можуть детермінувати злочинність чи блокують або можуть блокувати дію антикримінальних заходів (засобів). У широкому – кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів постає як форма кримінологічного контролю, що реалізується у вигляді наукового забезпечення процесу правотворчості і здійснюється в межах кримінологічної політики держави. Її кримінально-превентивний потенціал досить високий. По суті вона здатна створити легальний бар'єр використання інструменту правотворчості у злочинно-політичних, а також суто злочинних цілях, знизити «привабливість» політики для економічних гравців кримінальних елементів. Відсутність же Закону України «Про кримінологічну експертизу нормативно-правових актів і їх проектів», відповідно, слід визнати криміногенною прогалиною.

Аналогічним чином варто оцінити й прогалини у правовому регулюванні низки інших політично значущих відносин. Їх досить значна кількість. Акцентуймо увагу лише на двох, які, на нашу думку, натеper більшою мірою залучені до детермінації політичної злочинності:

а) прогалини в порядку формування виборчих списків партій у Законі України «Про вибори народних депутатів». Й досі цей процес залишається достатньою мірою тіншовим, політико-корупційним, зумовлює можливості «входження» до політики через фінансове стимулювання керівників політичних сил;

б) прогалини в порядку верифікації, ідентифікації текстів законопроектів, за які відбувається голосування на засіданні ВРУ та текстів законів, які безпосередньо підписує голова ВРУ та відправляє на підпис Президентів України. Наразі ця фаза законотворчого процесу цілком залишається нерегульованою, що відкриває шлях для широких кримінально-політичних маніпуляцій, практичне доведення та юридична кваліфікація яких становить суттєву складність. Водночас такі дії не є рідкістю, про що свідчать результати здійсненого нами контент-аналізу ЗМІ [5; 6; 7 та ін.].

Окрім прогалин у праві та конфліктності змісту правових норм, варто також вказати й на криміногенність про-

цедурних аспектів правотворчого процесу, які змістовно тяжують саме до політичних його чинників. Правотворчість як тривала у часі та насичена науковим, юридичним складником діяльність завжди становила поле політичної напруженості. Майже щороку маємо змогу спостерігати протистояння різних політичних партій, депутатських фракцій у ВРУ, Уряду довкола процедури прийняття Закону України «Про Державний бюджет України» на відповідний рік. Вельми резонансною в політичному контексті виявляється й робота над законопроектами, які регулюватимуть відносини у сфері правоохоронної діяльності, охорони здоров'я, виборчого процесу тощо. І це протистояння далеко не завжди відбувається в юридичній, фахово-галузевій (доктринальній) площині. Дискусіям у профільних комітетах, на засіданнях парламенту, як правило, передують стадія формування політичних та політико-економічних цілей. Серед них чільне місце належить встановленню політичними (а опосередковано й економічними) акторами контролю над: а) розподілом бюджетних асигнувань; б) реалізацією державної політики у різних секторах економіки, народного господарства.

Такий контроль може бути здійснений винятково через вплив на урядовий корпус, що передбачає наявність у ньому політичних фігур керівників міністерств, відомств, відносини з якими у зазначених акторів вибудовуються на засадах політико-корупційного патронажу та/або посередництва. Відповідно, етап політичного цілепокладання в процесі правотворчості здійснюється зокрема й за зворотним зв'язком: від урядового представника до парламентської сили. Останній загалом є явищем закономірним та нормальним. Кримінальний же відтінок подібних зв'язків виникає на фоні потенційної особистісної чи корпоративної (вузькогрупової, командної) економічної та/або суто політичної вигоди, угода про досягнення якої має корупційний характер.

Не остання роль у розгортанні та підтриманні таких відносин належить організованим злочинним угрупованням, учасники яких можуть бути представлені в депутатському корпусі. У цьому разі етап безпосереднього політичного протистояння в правотворчому процесі, а особливо в ситуаціях, коли його предметом є стратегічні для держави рішення (у сфері зовнішньополітичного курсу, безпеки й оборони, позачергових виборів тощо), набуває особливої гостроти та супроводжується широким спектром її кримінальних форм: від посягань на життя державних діячів, організації масових заворушень і до тероризму.

Слушними в цьому контексті видаються висновки А.В. Дорошенка, який зазначає, що особливостями прояву організованої злочинності в сфері політичних відносин слід також вважати, по-перше, активне використання тероризму та інших форм політичного екстремізму як знаряддя політичної боротьби, фактичну інтеграцію організованої злочинності та тероризму; по-друге, інтернаціоналізацію організованої злочинності, що загрожує зовнішньополітичній безпеці країни; по-третє, створення та утримання кримінальними організаціями незаконних збройних формувань (нелегальної армії); по-четверте, розгортання корупції та культивування фаворитизму; по-п'яте, знищення інститутів громадянського суспільства [8].

Характер та інтенсивність дії політико-кон'юнктурних факторів політичної злочинності залежить від багатьох обставин: а) наявності об'єктивних передумов для дестабілізації суспільно-політичної ситуації (загострення економічних, соціальних, екологічних проблем тощо); б) кількості та фінансової потужності опозиційних політичних сил, їх стратегічних і тактичних цілей, спрямованості, зв'язків (економічних, політичних) з іноземними суб'єктами – державами, організаціями, корпораціями тощо; в) рівня політичної і загальної культури чиновницької (в тому числі, політичної та економічної) еліти, її зв'язки з організованими злочинними угрупованнями;

г) рівня політичної культури населення; г) стану функціональної спроможності правоохоронних органів.

Окреме теоретичне та практичне значення має політико-кон'юнктурне та кримінально-кон'юнктурне співвідношення загальнодержавних (центральної у конкретний історичний період) та місцевих еліт. Конфлікт між їхніми інтересами завжди має суттєвий криміногенний потенціал, заручниками реалізації якого, як правило, стає місцеве населення регіонів. У цьому сенсі не позбавлена логіки теза Г.Х. Попова: «Коли-небудь історики оцінять, яку роль у появі у середньоазійських республіканських еліт нестримного бажання піти зі складу СРСР відіграла перспектива розгортання Москвою боротьби з корупцією в їхніх республіках» [9, с. 43–44]. Вважаємо, що в українських реаліях у становленні сепаратистського руху не останню роль відіграють фактори збереження чи встановлення кримінального впливу на окремих територіях під загрозою його елімінації у новітніх умовах чи принаймні суттєвої зміни його конфігурації на користь інших суб'єктів. Вони органічно поєднуються із зовнішньополітичним, економічним, інформаційним та військовим впливом стосовно України, детермінованим тими ж чинниками – усуненням на початку 2014 року від влади групи осіб, які до цього підтримували визначений геополітичний статус нашої країни та внутрішній управлінський баланс регіональних організованих кримінальних практик.

На ролі діяльності криміналізованих місцевих еліт у розгортанні сепаратистського руху у Східній Україні наголошує також і В.І. Поклад. Аналізуючи соціально-економічні, культурно-психологічні та інші передумови до активізації масових девіацій, злочинно відцентристських тенденцій населення Луганської області, вчений доходить висновку: «Події на Сході можна інтерпретувати ще й як кримінальну контрреволюцію. Як відповідь Донбасу на антикримінальну революцію в Києві. Проголошені Майданом гасла були сприйняті як замах на звичайний порядок. Нехай напівкримінальний, тінювий, але стабільний і досить комфортний. Його обвалення вішувало дуже серйозні незручності. І не тільки для тінювих господарів регіону. Звідси протест проти євроінтеграції, проти ідей і гасел Майдану. Але, оскільки явне вираження симпатій до кримінального порядку в регіоні є несприятливим, у хід пішли маскувальні тези про федералізацію, про приєднання до Росії, що приховують, головним чином, небажання щонебудь міняти в своєму житті» [10, с. 105].

Дещо дистанціюючись від подій минулого та сучасності нашої держави, можемо вивести такий узагальнений висновок: загальнокримінальна, економічна організована злочинність механізмами самодетермінації здатна визначати глобальні конфігурації стану політичної злочинності в державі. Конфліктні внутрішньоструктурні параметри діяльності організованих злочинних угруповань, репрезентованих політико-економічною елітою, тим чи іншим чином, прямо чи опосередковано афілійованою з публічною адміністрацією вищого, центрального та місцевого рівнів мають суттєвий криміногенний потенціал, що відтворюється у надрах системи національної безпеки, формуючи загрози її ключовим компонентам.

Підсумовуючи, зазначимо, що політична злочинність є складно детермінованим соціальним феноменом. Відтворюючись на перетині економічних, економіко-природничих, культурно-психологічних, правових, політико-кон'юнктурних та інших чинників, вона сама виявляється потужним криміногенним фактором як в аспекті самодетермінації, так і в аспекті детермінації загальної (позапалітичної) злочинності. Разом з тим саме політична злочинність як наслідок та причина дисфункції політики є функціональним ядром безперервного кримінального гомеостазу. Вона пронизує своїм деструктивним організаційно-управлінським, інформаційним впливом всю соціальну матерію, всі підсистеми та інститути, задаючи

загальний тон, магістральні напрями та генеральні параметри криміналізму суспільства. Останнє ж є таким процесом, який принципово неможливо повернути у «початкову точку»; можливо лише скорегувати та до певної міри елімінувати. З огляду на це, протидія політичній злочинності має ґрунтуватися на двох концептуальних передумо-

вах: безпосереднє зниження криміногенності політики через нейтралізацію (послаблення дії) відповідних факторів політичної злочинності та реалізація комплексної стратегії політичного антикриміналізму. Кожна з них з упевненістю може бути віднесена до перспективних напрямів подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті: Закон України від 09.04.2015 року № 314-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-19> (дата звернення: 26.09.2018).
2. Польська дискусія про героїзацію УПА. Тиждень. 2015. 24 квітня. URL: <http://tyzhden.ua/News/135004> (дата звернення: 20.09.2018).
3. Одінцова О.О. Цивілізований лобізм як форма боротьби з корупцією. Право України. 2006. № 6. С. 110–113.
4. Канадсько-український проект сприяння доброчесності. Підсумковий. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjPuPLCpPLJAhWrs3IKHR7GCXAQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fold.acrc.org.ua%2Ffile.bGg> (дата звернення: 10.11.2017).
5. Шурма вимагає негайного розслідування фактів «фальсифікації» Закону України. Вголос. 2015. 12 жовтня. URL: http://vgoles.com.ua/news/shurma_vymagaie_negaynogo_rozsliduvannya_faktiv_falsyfikatsii_zakonu_ukrainy_23741.html?print (дата звернення: 10.09.2018).
6. Бойко Н.М. Закон про місцеві вибори: від фальші до фальшування. Українська правда. 2015. 11 серпня. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/08/11/7077462/?attempt=1> (дата звернення: 10.09.2018).
7. Текст закону про вибори народних депутатів України відрізняється від того, за який проголосувала Верховна Рада. URL: <http://www.telekritika.ua/verhovna-rada/2005-08-11/5213> (дата звернення: 10.09.2018).
8. Дорошенко А.В. Організована злочинність як фактор політичного процесу. Віче. 2000. № 10 (103). URL: <http://inter.criminology.opua.edu.ua/?p=1210> (дата звернення: 10.09.2018).
9. Попов Г.Х. О коррупции в постиндустриальном обществе. Наука и жизнь. 2010. № 3. С. 43–51.
10. Поклад В.И. Луганский сепаратизм глазами луганского социолога. Наукові праці: науково-методичний журнал. Вип. 250. Т. 262. Філософія. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. С. 103–105.

УДК 343.21

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ

HISTORY OF THE BEGINNING AND DEVELOPMENT OF MILITARY CRIME LAW

Передерій В.В., студентка

Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

У статті розглядаються витоки та історія розвитку законодавства, яке передбачало кримінальну відповідальність за скоєння військових злочинів. Досліджується норми, які регулювали військове законодавство, починаючи від часів Київської Русі до прийняття Кримінального кодексу України 2001 року.

Ключові слова: військові злочини, кримінальна відповідальність, генеза законодавства, нормотворча практика, військовий юрист.

В статье рассматриваются истоки и история развития законодательства, которое предусматривало уголовную ответственность за совершение военных преступлений. Исследуются нормы, регулирующие военное законодательство, начиная со времен Киевской Руси до принятия Уголовного кодекса Украины 2001 года.

Ключевые слова: военные преступления, уголовная ответственность, генезис законодательства, нормотворческая практика, военный юрист.

In article the sources and the history of development of the legislation, which provided criminal liability for commission of war crimes, are considered. Known of history the fact that in Kievan Rus' all military operations were performed by so-called "princely team" the right to serve in which was given to free persons on conditions that determined the personal arrangement on the prince. Investigating further historical development of the military and criminal legislation, it is possible to claim that Peter I made the powerful contribution to his development. In the middle of the XIX century near the Code about punishments, I allocated such sources of criminal law as criminal laws of military and overland and sea departments, church and common law of foreigners. It is investigated the norms regulating the military legislation since times of Kievan Rus' before adoption of the Criminal code of Ukraine in 2001.

Key words: war crimes, criminal liability, genesis of the legislation, rule-making practice, military lawyer.

Сукупність джерел кримінального права України в історичній ретроспективі має різноплановість і кореляційну взаємозалежність військово-кримінального та безпосередньо кримінального права, що вказує на необхідність визначення в теорії кримінального права існування різноджерельності кримінального права України.

Дослідження витоку та історії розвитку законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність за скоєння військових злочинів, доцільно розпочати з XI ст., коли в збірнику законів Київської Русі «Руській Правді»

було передбачено в окремих статтях відповідальність за посягання на військовий правопорядок. Вимогою подальшого розвитку кримінального законодавства у воєнній сфері стала необхідність формування постійної і професійної армії.

Становлення військового кримінального законодавства в Україні після розпаду Київської Русі пов'язане із розвитком військового законодавства інших держав, під владою яких упродовж багатьох століть перебувало населення українських земель, зокрема Великого князівства